

УДК 101.8: 61

**ФІЛОСОФІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
МЕДИЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ**

ЗАГРІЙЧУК І. Д.

*Доктор філософських наук, професор, професор
Український державний університет залізничного транспорту
(м. Харків)*

В статті розглядається роль філософії у підготовці фахівців медичного профілю. Зокрема аналізується необхідність опанування теоретичним мисленням в діагностичній діяльності лікаря, вплив філософської освіти на розуміння спеціалізації та інтеграції сучасних знань, особлива роль філософії в підвищенні ефективності медичної теорії і практики.

Ключові слова: цілісність, спеціалізація, інтеграція, теоретичне мислення, діагностика.

The article deals with the role of philosophy in schooling specialists of medical sector. To be exact there are analyzed: the necessity to master theoretical thinking in doctor's diagnostic work, influence of the philosophical education on understanding the specialization and integration of up-to-date knowledge, special role of philosophy in increasing the efficiency of the medical theory and practice.

Key words: integrity, specialization, integration, theoretical thinking, diagnostics.

В усі часи ставлення до філософії було різним. Амплітуда коливання думок простягалася від безумовного захоплення до такого ж безумовного нехтування. Про ці крайні погляди на філософію сьогодні мова не йде, однак сказати, що філософія займає належне їй місце у житті суспільства, зокрема у підготовці спеціалістів будь-якого профілю, в тому числі й у підготовці фахівців для медичної галузі, було б невірною. І мова не тільки про скорочення гуманітарних курсів в структурі освітніх робочих програм, що зачепило й філософію, але й про інші обставини, які не сприяють розвитку творчого мислення, а, відповідно, не стимулюють ефективний розвиток медичної теорії і практики.

Імовірно проти такої постановки питання будуть заперечення, можливо навіть і частково справедливі, однак проблема все ж існує. Проявляється вона в недостатній увазі студентів-медиків до філософії. Її нерідко сприймають як додаткове зайве навантаження, яке не тільки забирає час, необхідний для опанування медичного ремесла, але й мало чого дає для професійного зростання.

Серед сучасної молоді взагалі і серед студентської зокрема стосовно вивчення тих чи інших наук часто побутує думка, що певну науку знати необхідно, на іншу можна потратити якийсь час для її засвоєння, а від вивчення решти (тут слідує перелік, куди входить і філософія) можна відмовитись. Серед наук, якими повинен володіти лікар, часто називають цілу низку медичних дисциплін: терапію, хірургію, акушерство, гінекологію і т. д. – без знання яких лікарем дійсно не стати. Але чи досить людині, яка працює у сфері медицини, суто медичних знань? І наскільки взагалі медичні знання можливі без засвоєння інших, немедичних, а якщо точніше, природничих наук?

Питання не таке просте як може видатись на перший погляд. Обсяг сучасних знань настільки великий, що спеціалісту в будь-якій галузі не вистачить життя, щоб прочитати все, написане за його профілем. Виходить, що фахівець з будь-якого напрямку змушений обирати найцінніші джерела професійних знань, іншими словами, просто обмежувати себе. Якщо вже приходится «фільтрувати» написане за фахом, то тим більше це потрібно робити з тими знаннями, які хоч і причетні до професії, однак ця причетність не є безпосередньою. Природничі та загальноосвітні науки не є медичними дисциплінами, але вони служать базою, основою, фундаментом будь-якої фахової підготовки, в тому числі й передумовою компетенції в медичній галузі.

Коли ми говоримо про медицину, то нам не обійти того факту, що усі медичні дисципліни будуються на природничих науках. Людина є частиною природи. Детальніше це означає, що опорно-руховий апарат людини працює за законами механіки, теплообмін організму із зовнішнім середовищем здійснюється за законами знову ж таки фізики, знання роботи органів травлення неможливе без знання хімії і т. п. Наведені приклади дуже спрощено,

схематично і навіть дещо вульгарно представляють складний процес функціонування людського організму. Але й вони, на думку автора, дають достатньо аргументів на користь тієї істини, що студенту-медику, якщо він дійсно бажає стати висококласним спеціалістом у своїй професії, потрібно глибоко знати не лише медичні дисципліни. Навіть знанням біології, яка стоїть найближче до медицини, обмежитись неможливо. Потрібно знати безліч наук і не лише природничі, але й соціальні та гуманітарні. Адже без останніх неможливо глибоко осягнути недуги, наприклад психічного, або душевного плану, а якщо говорити про профілактичну медицину, то без заглиблення в соціальні умови існування та пошуку шляхів впливу на них годі й сподіватись на попередження захворюваності та подовження активного творчого довголіття громадян.

Або візьмемо іншу проблему, яку можна вважати продовженням описаної вище. Сформулюємо її таким чином: а чи достатньо майбутньому спеціалісту в галузі медицини знати всі науки, які тільки можливо, щоб стати дійсним світилом в одній із найдревніших професій? Враховуючи вже сказане про людину як частину природи, додамо, що людський організм представляє собою систему органів. Осягнення їх роботи вимагає не просто знання природничих наук. Організм людини, як система органів, що тісно пов'язані між собою є цілісністю. А це означає, що пов'язаність частин цілого робить його не просто чимось одним, а цілісністю, що диференційована в собі. Іншими словами стан окремого органу впливає на організм у цілому. І, відповідно, загальний стан організму відбивається на нормальній роботі окремих його органів.

Отже, глибоке опанування медичної професії вимагає системного мислення, формування якого виходить далеко за межі медицини. Воно не є предметом медичного аналізу і в найбільш широкому філософському звучанні формулюється як реалізація понятійного мислення у сфері лікувальної справи. Не медицина вивчає закони людського пізнання, опанування яких дозволяє особистості мислити зі знанням справи, а саме філософія. Саме через філософію, через вивчення її історії, як шляху становлення людського інтелекту, особистість стає спроможною мислити на сучасному рівні незалежно

від того, в якій сфері їй приходится працювати. Іншими словами, будь-якій людині, і лікарю в тому числі, не зайве знати як «працює» мислення. Жодна наука не формує його краще й ефективніше, ніж це робиться через філософію. І навіть психіатрія, як медична дисципліна, не дає відповіді на такі питання. Вони є суто філософськими.

Про цілісність як філософське поняття слід сказати трохи більше. Отож, мова йде не просто про знання з різних галузей, які бажано, щоб були досить глибокими, але й про здібність, про спроможність фахівця, в даному випадку лікаря, вміти обізнаність з різних наук застосувати системно до такої складної цілісності як людський організм. А це означає – вийти за межі окремих наук, застосувати до них філософське мислення, об'єднати ці знання в одне ціле, де закони взаємно доповнюють і впливають один на одного.

Але й виконання цього завдання не є остаточним для спеціаліста медичної галузі. Оволодіння таким мисленням, як описано вище, є передумовою до реалізації головної функції в діяльності лікаря: зрозуміти в кожному окремому випадку такий взаємозв'язок в самому людському організмі та навчитись його коригувати, спираючись на закони, що відкриті вченими-природознавцями.

Чи не суперечить сказане сучасній тенденції, яка все більше спрямовує працю медика на спеціалізацію і формує лікаря як «фахівця» з того чи іншого органу? Це знову ж таки серйозна проблема для медичної галузі, але заради справедливості скажемо, що не тільки для неї. Спеціалізація як диференціація цілого на частини є проблемою сучасного наукового знання взагалі. І слід сказати, що в найбільш широкому плані сьогоднішня глибока спеціалізація як ніколи наполегливо вимагає такої ж обширної інтеграції.

Свідченням того, що спеціалізація нічого не варта без її доповнення інтеграцією, є нові науки, які виникають на стику вже існуючих, а також той факт, що все частіше нові відкриття здійснюються на тих же стиках наукових досліджень. Якщо говорити про медицину, то в ній відбувається те ж саме. Хіба впровадження у медицину чисто технічних, інженерних рішень не підтверджує сказане про інтеграцію як наукового знання з різних галузей, так і реалізацію

такої інтеграції на практиці. Особливо яскравим в цьому відношенні є використання в медицині технології 3D друку.

Про роль філософії в розвитку науки, практики, людського мислення можна говорити багато. Зупинимось ще на кількох фактах зі сфери медицини, щоб доповнити сказане вище. Мова, як і раніше, піде про понятійне мислення.

Візьмемо для прикладу постановку диференційованого діагнозу. Що лежить в його основі? Для його встановлення потрібні досить глибокі знання. Сутність глибоких знань полягає у вмінні тонко розрізняти симптоми, які супроводжують захворювання. Адже трапляється так, що різні хвороби часто мають багато спільних симптомів і тільки окремі з них відрізняються, тобто є ознакою лише однієї. З поверховими знаннями з постановкою диференційованого діагнозу не справитись. І тут знову маємо випадок, коли потрібне вишколене, глибоке мислення. Адже легко відрізнити дві речі, які мають мало спільного у своєму існуванні. Важче це зробити, коли маємо справу з близькими предметами, які дуже схожі, але, тим не менш, відрізняються. І навпаки. Легко віднайти спільні риси у подібних предметів, але важко, а часом майже неможливо, зафіксувати в них риси, які відрізняють такі дуже подібні, майже предмети-двійники.

Або візьмемо ще один приклад – збирання анамнезу. Його мета – виявлення історії виникнення хвороби, глибоко захованих в минулому її причин. Без цього елемента діагностики не обходиться жоден медик. Вишколений лікар часто не задумується над тим, що такий підхід має місце у будь-якій справі, за яку людина береться. Сутність даного підходу полягає в тому, що в ньому реалізується діалектичний підхід до справи.

Все існуюче знаходиться в постійному русі, зазнає неминучих змін, а тому і наше мислення, щоб опанувати мінливу реальність, повинно оперувати рухливими категоріями, а значить, розуміти, що хвороба – це не стан, а процес. Мінливий характер хвороби вимагає відповідно й постійної уваги до характеру перебігу лікування, членування його на етапи, в кожному з яких застосовуються свої, найбільш доцільні й ефективні засоби боротьби з хворобою.

Не обходиться без філософського, що те саме, теоретичного мислення, коли мова йде про діагностику, наприклад, інфекційного захворювання. Сказати, що причиною грипу є лише вірус, недостатньо. Адже навіть в умовах епідемії хворіють далеко не всі. А це означає, що наявність вірусу не є достатньою причиною захворювання. Вірус є необхідною складовою виникнення грипозної інфекції, але далеко недостатньою. Для того щоб попадання вірусу в організм викликало захворювання потрібні й інші причини, які виступають передумовами хворобливого стану. А це переохолодження, авітаміноз, нерве та фізичне виснаження і т. п. Тільки достатня сукупність усіх цих обставин викликає захворювання.

Висновком із викладеного вище є твердження, що стати висококласним фахівцем у медицині, як і у будь-якій іншій сфері діяльності, можливо лише за умови опанування сучасним діалектичним мисленням. Саме тому філософія вивчається в усіх закладах вищої школи незалежно від напрямку підготовки. Немає сумніву в тому, що належне опанування студентами-медиками філософського мислення буде мати прямий вплив на підвищення ефективності медичної теорії і практики.